

વિષયુ ખરે

હિન્દી કવિ, અનુવાદક, વિવેચક, ફિલ્મસમીક્ષક,
પત્રકાર અને સ્ક્રિપ્ટ લેખક.

જન્મ: ૯ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૦, છિંદવાડા, મધ્ય પ્રદેશ.

અવસાન: ૧૯ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૮, દિલ્લી.

યુનિવર્સિટી કક્ષાએ અંગ્રેજીનું અધ્યાપન. સાહિત્ય અકાદેમીમાં પ્રોગ્રામ સેક્રેટરી અને હિન્દી વર્તમાનપત્ર નવભારત ટાઈમ્સના તંત્રી તરીકે પણ સેવાઓ આપી હતી. એમણે પ્રચુર માત્રામાં હિન્દી ઈન્ડિયન જર્નલ અને બીજી યુરોપિયન અને એશિયન ભાષાઓના સાહિત્યના અનુવાદ કર્યા છે. ભારતીય સન્માનો ઉપરાંત એમને ફિનલેન્ડના મહાકાવ્ય ‘કાલેવાલા’ના હિન્દી અનુવાદ માટે ‘ઓર્ડર ઓફ ધ વ્હાઈટ રોઝ ઓફ ફિનલેન્ડ’ અને ઈસ્ટોનિયાના મહાકાવ્ય ‘કાલેવિપોએગ’ના હિન્દી અનુવાદ બદલ ‘ઓર્ડર ઓફ ધ કોસ ઓફ ટેર્રા મારિઆના’ જેવાં આંતરરાષ્ટ્રીય સન્માનો પણ મળ્યાં હતાં.

સરસ્વતીવંદના

તું હવે નથી રહી ચંપાવલ્લરિ ચંદ્રમા અને હિમ સમાન શ્વેત
 તારાં વસ્ત્રો પણ મલિન કરી દેવામાં આવ્યાં
 તારી વીણાના તાર ભલે તોડી દેવાયા ન હોય
 એ વિસ્વર તો થઈ જ ગઈ છે
 જે કમલ પર તું હજી સુધી આસીન છે
 એ ક્યારનું જ વિગલિત થઈ ચૂક્યું

જે ગ્રંથને તું સાહી રાખતી હતી
 એ જીર્ણશીર્ણ થઈને વિખરાઈ ગયો
 તારો હંસ ગૃધ્રોનો શિકાર બન્યો
 મયૂરે ધારણ કર્યું કાગનું રૂપ
 જે સરિતાને કિનારે તું બિરાજતી હતી તે બની વૈતરણી
 સદૈવ તો શું કદાચિત્ પણ કોઈ તારી સ્તુતિ કરવા નથી આવતું
 તું કોઈની પણ રક્ષા નથી કરી શકતી જડતાથી
 મારી મૂર્ખતમની શું કરવાની

વીણાવાદિની વર દે એક આ
 જા કાલિકામાં વિલીન થઈ જા હવે

બનવા દે એને એ સહુની દેવી
જેમની તને બનવા ન દેવામાં આવી
આવો ચંડિકે, કપાયેલા હાથોનું તારું પ્રાચીન કટિવસ્ત્ર ત્યજીને
છોડી દે તારી વાસી મુણ્ડમાલ
ફેંકી દે ખપ્પર સહિત રક્તબીજનું સજાવેલું શિર
શારદાના સમસ્ત વિશ્વાસઘાતી ભક્તો - પુરોહિતો - યજમાનોની પ્રવૃત્તિઓ
બની ચૂકી છે તામસી ને આસુરી
કેટલું કલુષ કેટલું પાખંડ કેટલું પાપ કેટલો કદાચાર
માનવ જ પી રહ્યો છે રક્ત માનવનું
કેટલું કરણીય છે અહીં તારા માટે કરાલી
તારામાં સમાહિત સરસ્વતી ત્યજી દે પોતાનું રુધિર-પથ્ય
તારી તૃષ્ણા તુષ્ટ કરવા માટે પ્રચુર છે અહીં
ક્ષુધાનું શમન કરવા માટે પર્યાપ્ત
કોરા હાથ મુંડ મહિષ શુભ્મ નિશુભ્મ રક્ત બીજ છે
હંસ પર નહીં શાર્દૂલ પર આવ ભવાની
અને રચવા દે અહીં તારું નૂતન સ્તોત્રઃ
યા દેવી સર્વભૂતેષુ વિપ્લવરૂપેણ તિષ્ઠિતા

પ્રલયસંકેત

(તુભ્યમેવ ભગવંતં વ્યાસં)

[મનુષ્યના નૈતિક હાસને કારણે અપરિહાર્ય, સૃષ્ટિના અંતનાં લક્ષણો અને પૂર્વસંકેતોનું જેવું વર્ણન અને ભવિષ્યકથન પ્રાચીન ભારતીય પરંપરામાં છે, એવું કદાચ અન્ય ક્યાંય નથી. બાઈબલના પૂર્વાર્ધ 'ઓલ્ડ ટેસ્ટામેન્ટ'માં 'જેરેમિયાહ'* નામના એક સંત - પ્રભુના દૂતનો ઉલ્લેખ છે, જેમણે આવી જ દારુણ ભવિષ્યવાણીઓ કરી છે અને તેને માટે 'જેરેમિયાહ'* શબ્દ આપ્યો છે, પરંતુ ભારતીય ચેતવણીઓ માટે આવો કોઈ પ્રત્યય સંસ્કૃતમાં નથી મળતો અને માત્ર 'અપશુકન' એને માટે અપર્યાપ્ત છે. નિસ્સંદેહ આવી સંકેતશ્રેણીઓમાં દરેક યુગ અને સભ્યતા પોતાની નૈતિક અવનતિ અને અધમાવસ્થાનો પ્રતીકભાસ જોતી આવી છે અને ભલે મનુષ્યજાતિ કે સૃષ્ટિનો અંત હજુ થયો ન હોય, મહર્ષિ વેદવ્યાસ વિરચિત મહાભારતમાં વર્ણવાયેલાં દુર્દાન્ત અપશુકન, દુઃસ્વપ્ન અને અપલક્ષણ આ એકવીસમી સદીમાં અધિક પ્રાસંગિક, આસન્ન અને અવશ્યંભાવી પ્રતીત થાય છે. આ કવિતાને સ્વીકૃત, સુપરિચિત અર્થોમાં પૂર્ણતઃ 'મૌલિક' નહીં કહી શકાય, કારણ કે એ ગીતાપ્રેસ, ગોરખપુર દ્વારા એના સુવિખ્યાત માસિક 'કલ્યાણ'ના ઓગસ્ટ ૧૯૪૨ના વિશેષાંકના રૂપમાં પ્રકાશિત મહાભારત-અનુવાદ 'સક્ષિપ્ત મહાભારત'માંથી પ્રાપ્ત, ઉત્થાપિત, શોધિત, ઉત્ખનિત, અન્વેષિત તથા આવિષ્કૃત (સુજ્ઞ વાચક જે ઇચ્છે તે કહી શકે) છે. થોડા અંશ અવશ્ય પ્રક્ષિપ્ત કરવામાં આવ્યા છે, પરંતુ ભગવાન કૃષ્ણદ્વૈપાયનના વિશ્વ-કાવ્યમાં આવાં પ્રક્ષેપણોને એક અપરાધિક પ્રમાદ જ કહી શકાય, છતાં પણ દુસ્સાહસિક વિનમ્રતા સાથે એ અહીં પ્રસ્તુત છે. - વિષ્ણુ ખરે]

દિવસ અને રાત્રિમાં કોઈ અંતર નથી કરી શકતો હું
બન્ને સમય એવા દીસે છે જાણે સૂર્ય ચન્દ્ર નક્ષત્રોમાંથી ઊઠે છે જ્વાળાઓ
બન્ને સંધિકાલે જોઉં છું દિવાકરને ઘેરી વળેલું મૃત શરીર
જેને શિર ભુજા કે જાંઘો નથી
ભડકે બળે છે બન્ને સંધ્યાઓની દિશાઓ

અંતરીક્ષમાં ટકરાય છે ધૂમકેતુ ઉલ્કાઓ ગ્રહો ઉપગ્રહો તારાગણ
શું ગર્જી રહ્યું છે આ
મેઘો વિના કઈ વિદ્યુત ત્રાટકે છે
રાત્રે વરસે છે રક્ત માંસ-મજ્જા
નદીઓના જળમાં લોહી પરુ ભૂણ વહી જતાં દેખાય છે

એ પોતાના ઉદ્ભવ તરફ પાછી વળવા માંડે છે
 ફૂવા તળાવ નાળાઓમાં ઊઠે છે ઝેરી ફીણોટા
 પર્વતોમાંથી કયો ભયાનક નાદ ઊઠી રહ્યો છે આ
 એમનાં શિખર અને શિલાઓ રેતીની જેમ ધ્વસ્ત થાય છે
 સાગર ઊફાણે છે ભૂકંપને લીધે પોતાના કાંઠા તોડીને ધરતીને ડુબાડતા
 દુર્ગંધ ઊઠે છે અગ્નિમાંથી

ક્યારેક આકાશમાં સાત સૂર્યો એક સાથે ઉદય પામે છે
 મુણ્ડ અને કબંધની પેઠે રાહુ અને કેતુ
 ક્યારેક જોડાતા ક્યારેક અળગા દેખાય છે
 ચન્દ્રના લુપ્ત થવાથી કૃષ્ણપક્ષ અને શુકલપક્ષ
 ક્યારે પરિવર્તિત થાય છે જ્ઞાત નથી થતું
 નષ્ટ થઈ ગઈ છે મારી ઈન્દ્રિયોની ક્ષમતાઓ
 મારી ચેતના ખોઈ બેઠો છું હું

વંધ્યા શાખાઓ વર્ણગંધહીન અવાસ્તવ ફળોથી લદાઈ ગઈ છે
 જેની પર કોઈ ઝળૂંબતું નથી જેને કોઈ ખાતું નથી
 હરિત વૃક્ષ દૂંદું બની જાય છે ને બળવા માંડે છે

ગમે ત્યારે ફૂંકાવા માંડે છે ડરામણા વાવંટોળ
 એનાથી વાલુકા નહીં વાટેલાં હાડકાનું ચૂર્ણ વરસે છે
 મધ્યાહ્ને અમાવાસ્યાની મધ્યરાત્રિનો અંધકાર છવાઈ જાય છે
 જ્યેષ્ઠ અને વૈશાખમાં લુપ્ત સરિતાઓ નગરોને ડુબાડી મૂકે છે
 મરુસ્થળમાં દિવસે હિમ પડે છે સરિસૃપોને હણી નાખતું

એક ગરુડ દેખાય છે જેના માથે શિખા અને શિંગ છે એને ત્રણ પંજા છે
 અને ચાંચની જગ્યાએ ચાર દાઢો છે
 વૃક્ષો પર બેઠેલાં ગીધ શ્યેન અને સમડીઓ શબોની ઘાતમાં નીચે જુએ છે
 કોકિલો શુકો મયૂરો ચાતકોના કંઠમાંથી જ્વાળાઓ અને ચિત્કાર નીકળે છે
 એ ધ્વજો પર બેસીને એને ચૂંથે છે